

Māra Zālīte

Az őrnagy és a bonbon

Māra Zālīte
(1952, Krasznajarszk)
lett költő, író, Herder-díjas

*Szabó ül a kúton
frakkját javítgatva.
Arra fut Laura, s a
vizet ráloccsantja.*

Anya énekel, és a térdén ringatja Laurát. Mindennel megpróbálkozik, ne mondassák, hogy nem tesz meg érte mindent. Laura a folytatást élvez, azt, amikor anya lehalkítja a hangját, és közben hintáztatja.

*Mit tettél, te ostoba lány,
szól a szabó kedveszegetten,
nem mehetek így a templomba,
hisz kabátomból víz cseppen.*

A szabó nagyon mérges. Rettenetesen! Laura kacag. A szabó habókos. Laura úgy kacag, mint ha csiklandoznák. Ha anya csiklandozza, még hangosabban nevet. Leginkább az álla alatt csiklandós. Egy embert meg lehet ölni azzal, hogy csiklandozzák, apa szerint Kínában halálra csiklandozzák a rablókat.

– Hipp és hej és trallala, vonaton utazik Laura! Hipp és hej és trallala, hazautazik Laura!
– Néha apa is próbálkozik, a hónaljánál fogva dobja a levegőbe Laurát, míg bele nem un, és mindenki jóízűen nem nevet. De csak olyankor, ha apa jókedvű. Olyankor, ha anya jókedvű. Így van ez, amikor boldogok. Ám ha Laura már egy fél napja egyfolytában nyafog, apa csupán annyit mond: *dofiga*, most már elég! Megyek, elszívok egy cigarettát.

Részlet a lett író nő kiadónknál újonnan megjelent, *Öt ujj* című regényéből.

Az egyik állomáson a vonatkísérő nyit be az ajtón.

– Parancsoljon, őrnagy elvtárs. Sajnos másutt nincs hely, őrnagy elvtárs – szabadkozik a vonatkísérő bocsánatkérően.

Ma nagyon kicsinosította magát, élénkpirosra festette a száját, bekormozta a szemöldökét, és testhez álló ruhába öltözött.

– Jól van, Nyura – mondja az őrnagy, és rácsap a nő fenekére.

A vonatkísérő egy csöppet sem sértődik meg. Becsukja az ajtót, miután erős hóvirágillatot hagyott maga után, mely izzadságszaggal keveredik.

– Megengedik? – kérdezi az őrnagy, de nem vár feleletet. Leveszi tányérsapkáját, és a fogasra akasztja. Elegáns sapka, a felső része ragyogóan kék. Ez fölülről kitűnően látszik. A haja őszes. Az arca széles és barna, mint a cédrusfenyő toboza. Anya és apa nyugtalanul néznek egymásra. Miért? Laura csak örül az őrnagy érkezésének, legalább történik valami.

– Hová utaznak a fiatalok? – töri meg az őrnagy a csendet rövid hallgatás után.

– Moszkvába – válaszol kurtán apa.

Laura elbújt a felső szinten. A poggyásztartóban. Még gondolkodik, mutatkozzon-e az őrnagy előtt.

– Moszkvába. Igen, Moszkvába. *Da, da* – erősíti meg anya nyájasan, hogy pótolja apa szűkszávúságát.

Moszkvába? Laura megdermed. Miféle Moszkvába? Mit beszélnek ezek? Hát nem Lettországba utaznak? Lehet, hogy apa és anya becsapták? Oroszul beszélgetnek, és bár Laura jól ért oroszul, a felnőttek néha úgy beszélnek, hogy azt semmilyen nyelven sem tudná megérteni.

– Talán tanulni mennek? Egyetemisták? – kíváncsiskodik az őrnagy.

– Nem, nem! – Apa és anya nincsenek beszédes kedvükben.

– Parancsoljanak! – Az őrnagy egy újságlapot terít szét a kis asztalon, majd egy fél vekni rozskenyeret, főtt tojást, szalonnát és sós uborkát tesz az asztalra.

Laura csalódott, efféle úti-elemőzsiájuk nekik is van. Folyton ugyanaz. Ezért is van Laurának szorulása, ezért fáj a hasa.

Az őrnagy tesz-vesz, vendégszerető házigazdaként egy üveget vesz elő, lecsavarja a kupakját, és kitölti a tartalmát a csillogó teásbögrékbe. Három pohár, az egyik Lauráé! Ő ugyan nem iszik az őrnagy vodkájából!

– Elvtársak! Na, mi lesz? Van harapnivaló, vannak poharak, van vodka, és mindig van valamilyen ok, amire igyunk! Van javaslatuk?

Apa és anya sehogy sem tudja kitalálni, mik volnának a javaslataik. Laura sem tudja, mi az a javaslat.

– Igjunk a fiatalságra, elvtársak! A nagy-szerű szovjet ifjúságra. Előttetek, fiatalok, ott van még az egész jövő! Oda vezet el benneteket a Párt! Igjunk a Pártra! Igjunk Önökre! A jövőre! – Az őrnagy egyetlen hajtásra kiissza a poharát, megborzong, és mohón szagolgatni kezdi a kenyeret.

Azért szaglássza, hogy a rozs nem a németektől való-e. Laura ezt is tudja. Ezt is.

Apa megiszik egy fél pohár vodkát, anya csak sietősen a szájához érinti. Laura nem érti, mi-féle fiatalokról beszél ez az őrnagy. Hol vannak itt fiatalok? Csak anya van és apa. Laurát az őrnagy még nem fedezte fel. Vagy mégis?

– Hát maga? Maga is Moszkvába tart? – Apa beszédesebb lett.

– Csak az Urálba. Ez amolyan ismétlődő utazás. *Szluzsba!* Szolgálati út, kiküldetés. Az ellenség nem alszik. De mit keresnek maguk, fiatalok, Moszkvában? Erre még mindig nem kaptam választ.

– Laura nem utazik Moszkvába!
– kiált le fentről Laura.

– Nicsak? Már épp azon tűnődtem, hol lehet a harmadik utas? Hát odafönn! Elbújik, idegen nyelven beszél, még az is lehet, hogy kém! He? Kém, diverzán. De azért neked is van nálam valami.
– Az őrnagy mosolyog, és felnyújt Laurának egy bonbont.

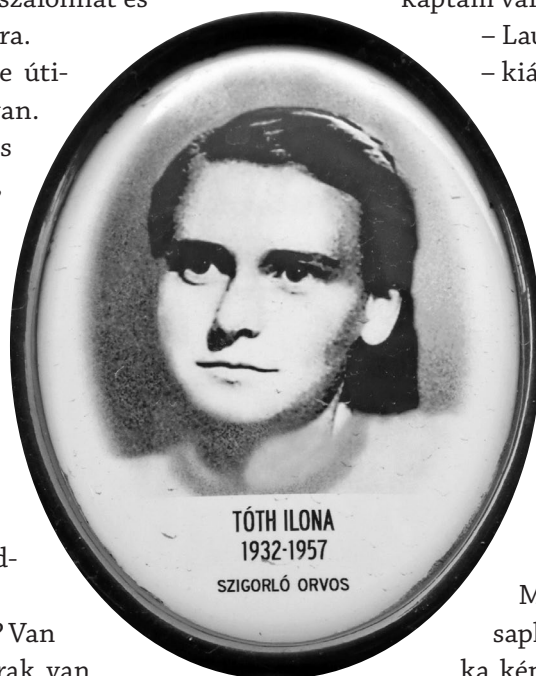
A fényes, kék papírba csomagolt édesség szép. Még szebb, mint a tányérsapka. És nagy! Rajta szép, tarka kép. Két kis medvebocs hempergőzik a fák közt, a harmadik meg nézi őket.

– Mit mondunk ilyenkor?
– Mit mondunk ilyenkor?

Laura magától is tudja, mit kell mondania. A legnagyobb kincs a fényes, kék csomagolópapír. Mert azt megtarthatja. A papír vitathatatlan bizonyíték. Enélkül senki se hinné el, hogy kapott egy ilyen bonbont, hogy elmajszolatott egy ilyen édességet!

– Laura Lettországba utazik! – Szándékosan mondja ilyen kategorikusan és fenyegetően. Nem az őrnagy miatt, hanem apa és anya miatt. Laura nem utazik semmilyen Moszkvába! Laura igenis leszáll a vonatról! Utazzanak csak oda, ha akarnak, de ő, Laura nem megy Moszkvába! És ez egyáltalán nem üres beszéd!

– Moszkvából továbbutazunk Lettországba – szólal meg anya, mert mit is tehetne mást.

– Haza. Tizenöt év után – teszi hozzá apa, de rögtön meg is bánja a szavait.

Fenekig üríti a poharat, és anya poharának tartalmát is a sajátjába önti. Anya rosszallóan néz rá. Fél, nehogy apa részeg fejjel kilocsogjon valamit.

– Tallinnba? Jártam ott a háború alatt. Paldiskiben. Hiszen tudják. Nem, nem, maguk ahhoz még túl fiatalok. Ezen kívül szigorúan tilos övezetről van szó! – mondja az őrnagy lelkesen, de hamarosan elhallgat, és töpreng.

Poharába tölti a maradék vodkát, és egyetlen hajtásra kiissza. Meg sem borzong tőle, mint az imént, a kenyeret sem kezdi szaglászni, hiszen egyszer már megszaglászta.

– Nem. Tallinn Észtországban van. Mi Rigába tartunk – magyarázza anya.

– Persze, persze! Számomra ez a Pribaltika kissé zavaros. Lettország, Litvánia, Észtország. Akkor maguk litvánok?

– Nem, lettek – most már anyának kell beszélnie, mert apa elkomorult.

– Hát persze, lettek! Vilis Lácis! Ugye ő írta *A halász fiát*? De miért voltak tizenöt évig távol?

– Az őrnagynak semmi sem kerüli el a fülét.

– Hát, úgy alakult. – Anyát elfogja a félelem. Laura minden sejtjével érzi, mennyire fél az anyja.

– Hány éves vagy, te lány? – kérdezi az őrnagy anyát, de Laura azt hiszi, hogy az ő korára kíváncsi. Mert hát itt nincs más lány.

– Laura ötéves. Nemsokára hat – közli.

– Anda, a feleségem huszonnégy esztendő – mondja apa, és mintha védeni akarná, szorosabban húzza anyát maga mellé.

– És te, fiatalember?

– Ugyanannyi.

– *Vot*, egy egész dedó, mondhatom! Én meg vodkát itatok ezekkel a majdnem kiskorúakkal! – Az őrnagy újabb vodkásüveget tesz az asztalra.

– Laura. Anda. Aha. És neked mi a neved? Hans? Fritz? Jó, jó, csak tréfáltam. De ülj le! Mi a baj? Ülj le! Mondom, hogy tréfáltam csupán,

ostobaság volt, tudom, bocsánatot kérek. – Az őrnagy kezét nyújt apának.

– Jānis – feleli apa. Nem veszi észre az őrnagy feléje nyújtott kezét.

– Alekszandr Ivánovics. Nálatok, a Pribaltikában nem használják az apai nevet, tudom, tudom. Helytelenül, *zrja*, mert az apai név fontos. Ezért voltatok számomra mindjárt olyan furcsák. Belépek, körülnézek, két fiatal ül a fülkében. De hol van bennük a szovjet ifjúság tüze? A szemek ragyogása? Sápadtak és merevek. Félnékek. Azt hittem, rossz időben zavarok, talán szerelmeskednek. Még mit nem! A szerelem gyümölcse felülről kurjongat, nézzenek oda, milyen nagylány, már leér a földre a lába! Fiatalon kezdtétek, jól is tettétek! Fiatalon. Sem mirekellők, ördögfajzatok! Deportáltak! Most utaztok haza? Szabadok vagytok! Boldogok! Hazaárulók? Kulákok? Polgári nacionalisták? A nép ellenségeinek gyerekei és unokái? – forytan fel az őrnagy, és tölt.

– Rehabilitáltak minket. – Apa igyekszik megőrizni a nyugalmát.

Anya ismét megriad. Egész úton attól retteg, hogy visszaküldik őket Szibériába.

– Dzson, Dzson – suttogja halkán és óvatosan. De az őrnagy így is meghallja.

– Ne is mondd! Miféle név ez a Dzson? John? Valami amerikai, polgári és imperialista találmány? Adhatunk ilyen nevet egy szovjet embernek, még ha lett is? Dzson? Ebből aztán elég! – Az őrnagy egy láthatatlan hadsereget vezényel.

– Ez csupán becenév, semmi több! – Anya elpityeredik.

– Becenév? Vagy inkább fedőnév, egy földalatti sejt tagjává. Lettek! Bennetek nem lehet megbízni, nem bizony. Ezzel lelepleztétek magatokat, rohadt nyugati lényeteket!

A nagy leleplezés után az őrnagy megnyugszik. Hisz arról volt szó, hogy isznak. De most már az őrnagy őket nem kínálja. Anya felé fordul.

– Anda! Áru!d el az apai nevedet!

– Edmundovna – feleli anya zokogva.
 – Anda Edmundovna! A stráfjaimtól félsz? Mert látom, hogy félsz. De nincs mitől tartanod! Szép vagy!

– Hagyd békén a feleségemet! – Apa ismét föláll.

– Ül le, tejfelesszájú! Anda Edmundovna! A kitüntetéseiteimtől félsz? Nem kitüntetések ezek, noha azoknak kellene lenniük, hanem szaros érmék! Látom, hogy félsz! Ezek alatt az érmék alatt, tudod-e, mi van? Nem is sejtetted? Szív! Érző szív! Igyunk! Koccintsunk Maimára! Maima volt az észet szeretőm. Tizenöt évvel ezelőtt. Ide hallgass, Anda Edmundovna! Mai-ma, Mai-ma! Így üvöltök még ma is utána, mint egy farkas – Mai-ma! De az apai nevét nem tudom, akkor sem tudtam, nem találtam a jegyzékben, nem tudtam kitörölni róla. Nem volt rá módom, ezt tanulságul mondom neked, miután te sem használod az apai neved. Ezért mondtam, hogy mennyire fontos az apai név. Talán Maima is most utazik hazafelé! Rehabilitálva?

Kérdezi az őrnagy anyát. Megragadja anya kezét. De hát honnan tudhatná anya? Laura sem tudja, ugyan honnan is tudhatná.

– Világos, hogy ő is így utazik haza, és mellette is ott ül egy fattyú, valami Dzson, fúj, a kutyámnak sem adnék ilyen nevet! És ilyen fattyukat, ilyen kölyköket csináltatott magának! Ha utazik, hát hadd utazzon a lotyója, utazzon csak! Mai-ma! Mai-ma! – Az őrnagy úgy üvölt, mint egy farkas, és veri a mellét, hogy csak úgy csörömpölnek a kitüntetései.

– Hé, te! – Az őrnagy most apa felé fordul. – Igyunk a szép nőkre! Igyál, Dzson Adolfovics, Fritz Hansovics, hahaha! Döntsd le! Anna Edmundovna, igyál te is, *davaj, davaj!*

– Addig szánts, ameddig tudsz! Eh! – Az őrnagy fölhajtja a nagy pohár vodkát.

Apa is kiüríti a poharát. Anya is megiszik egy egész pohárral. Fenéki! Mit kezd Laura három részeg felnőttel?

– Rehabilitálva, nyomorultak, rehabilitálva! Mind rehabilitálva! Ártatlanok, mint a ma született bárány! Boldogok, mint a malacok! Gondolj bele. Hazautaznak az ocsmány férgek! Hát igazságos ez? Én mikor utazom, én mikor utazhatok haza? Engem ki rehabilitál? Ki? Én mikor mehetek haza? Mikor? – Az őrnagy lehorgaszott fejjel beszél. Zokog, hörög, folyik a taknya, sivalkodik, megpróbál felállni, mondani akar valamit apának és anyának és Maimának, megpróbálja kihúzni tokjából a pisztolyát, de nem sikerül, és végül a küszöbön összecsuklik.

– Hála Istennek! Még leelőtt volna minket! – Anya még mindig remeg. – Nem, dehogy, hiszen bonbont adott – vonja vissza anya a szavait. Vajon hogyan lehet a szavakat visszavonni? – tűnődik Laura.

– Hogy lehettem ilyen balga, hogy nem tudtam a nyelvemet megfékezni, kellett nekem szóba hozni azt a tizenöt évet? A Cseka őrnagyja pontosan az a megfelelő személy, akinek kiönthetem a szívem! Anda, én teljesen idióta vagyok. Bocsáss meg! Az én hibám volt. Minek kellett egyáltalán megszólalnom? Hiszen pisztolya van. Nem kellene elvenni tőle?

– Ugyan dehogy! Megbolondultál? Hiszen holt részeg, nem tud magáról, tehetetlen, akár a herélt kandisznó. Dzson, Dzson, úgy alszik most, mint akit kiütöttek, se a reggelre, se az estére nem fog emlékezni. És az Urálban leszáll. Maradj nyugton.

Amikor Laura felébred, az Őrnagy eltűnt. Laurának fáj a hasa, miután az egész vonatút alatt nem tudott kiürülni. Szeretne kakilni, de akkor ki kellene mennie a mellékhelyiségbe. Majd csak kibírja. Ezen kívül ismét arról a bizonyos Kacagó Gyermekről álmodott.

– Túl vagyunk az Urálon! – Anya valósággal lelkendezik.

– Európába értünk, Laura – teszi hozzá apa büszkén.

Laurának ezek idegen és üres szavak! Mi az az Urál, mi az az Európa? Ahogy Moszkva sem

érdekli. Laura számára nagyon sok szó üres. Ezeknek a szavaknak csak héjuk van, de semmi tartalmuk. Az a szó, aminek magva van, az a szó, aminek íze és illata, színe és tartalma van, az a szó számára egyedül Lettország.

- Messze van még Lettország?
- Most már közelebb van.
- Mennyire közel?
- Sokkal közelebb.
- Mennyi az a sokkal? – Laura szokása szerint nyafog, bár már-már föladja.

Jól van, jól, Laurának van elfoglaltsága. Meg akarja enni az őrnagytól kapott bonbont, aztán pedig szépen összehajtogatni a papírját. Lassan, komótosan szopogatná, aztán pedig szépen összehajtogatná a papírt. De hová lett a bonbon? Lehet, hogy véletlenül megette, úgy, hogy nem is vette észre? A bonbon sehol. Laura hiába kutaskodik a gyűrött lepedők között, míg rettenetes, forró hullámként át nem csap rajta a szégyen. Úgy omlik rá, mint útra a kőzuhatag. A lepedőkön mindenütt barna foltok. Laura bekakilt! Undorító, jaj, de undorító! A lepedőkön barna foltok mindenütt, sötétebb és világosabb barnák. Laura bekakilt, egy ilyen nagylány, a szégyen a komornál is komorabb rémülettel tölti el. Mit szól majd a vonatkísérő? Úgy fog kiabálni, hogy az egész kocsi meghallja! Laura meghal szégyenében, meghal! A kétségbeesés sikolyként tör ki belőle.

– Anya! – Laura halálra rémülten zokog, és anya rögtön megérti, mi a baja.

– Kislányom, az csak a csokoládé volt! Csak a bonbon! Megolvadt a melegben, nézd, a papírja is apró darabkákra fozlott. Nyugodj meg, nincs semmi baj! Csak a bonbon! Aranyom! Kis pulyám! Az megolvadt bonbon, nem más! Szagold meg! Na, érzed-e már, megnyugodtál?

– Majd Lettországban veszünk újat. Sok-sok bonbont. Lettországban veszünk bonbont, ennél is finomabbat, ne sírj egy hitvány kis bon-

bon miatt! Attól a féregtől el se kellett volna fogadnod – vigasztalja apa Laurát.

Apa nem ért semmit! Amiatt a hitvány kis bonbon miatt? Laura nem amiatt sír! De jobb is így, hogy nem érti. A lepedőknek valóban nincs kaki szaguk, a lepedőknek bonbonillatuk van. Ez pedig nagy különbség.

Miután megnyugodott, Laura észreveszi, hogy a fogason felejtődött az őrnagy tányérsapkája. Most is ott lóg, ahová akasztotta. Elvihetnék Papusnak! Ilyen sapkája bizonyosan nincs! Szép kék színű. Papus örülne neki! Vagy talán apa akarja megtartani? Nem, kihajítja az ablakon. Miért?

A vonatkísérő érkezik gondterhelten. Már nincs ajakrúzs a száján, a szemöldöke is világosabb, a szeme félig be van dagadva.

– Itt maradt a fülkében az őrnagy elvtárs sapkája?

– Nem tudom, de megnézhetem – motyogja apa.

– Én sem tudom. Miféle sapka? – csodálkozik anya.

– Milyen volt az a sapka? – kérdezi Laura.

A vonatkísérő dühösen csukja be a kupé ajtaját.

– Nyura? – szólal meg anya.

– Pontosan – feleli apa.

Jávorszky Béla fordítása

Jávorszky Béla

(1940, Budapest)

Író, műfordító, diplomata,
József Attila-díjas